

**SOBRE LA PRETESA DATA DE DOTACIÓ
DE LA SEU D'URGELL.
APUNTS PER A UNA NOVA DATACIÓ**

Jordi Garsaball i Rivasés

Aquest treball vol revisar el debat obert sobre la datació de l'acta de consagració i dotació de la Seu d'Urgell, tradicionalment atribuïda a l'any 839. La seva autenticitat, però, ha estat recentment qüestionada per diversos autors, els quals proposen datacions també diverses per la presumpta falsificació. Sense dubte, és la finalitat del document la clau a l'hora de precisar la data de la seva redacció.

El debat sobre la datació del document

El document en qüestió ofereix una única i problemàtica datació: *Anno VI. regente serenissimo augusto Hludovico (imp)eratore (DACSU-7)*. Com que la data esmentada correspon a l'any 819 i és incompatible amb el govern del comte Sonifred I i del bisbe Sisebut, ha estat comunament proposada la correcció d'aquesta tot afegint 20 anys al govern de l'emperador Lluís el Pietós. Així, en 1917 Mn. P. Pujol fixava la data de consagració l'any 839, invalidant la datació de 819 escrita en el document, presa sense cap preocupació per P. de Marca (1688) i pel P. J. Villanueva (1821). Ningú no havia tornat a qüestionar-la fins a la proposta del professor M. Riu (1960 i 1970) que la deixava en el 831 sense clarificar els motius.

Durant els darrers deu anys, però, l'esmentat document, considerat cabal per a la història de Catalunya, ha estat objecte d'un seguit d'estudis, bàsicament paleogràfics i diplomàtics, que han transformat de forma qualitativa l'opinió que se'n tenia. Actualment la seva datació ja no es pensa alterada per un error de l'amanuense, com cregué Mn. Pujol (1917), sinó que la data -819/839- és ara considerada com el fruit d'una falsificació ben llunyana dels fets dels quals parla.

A. Benet i Clarà (1983) estableix una nova datació entre el 1018 i el 1024 com a més probable per a l'elaboració del document. De la mateixa manera, presenta una hipòtesi establint els motius que portaren a la necessitat de crear aquest document. Segons aquest autor, seria la reivindicació per part dels bisbes urgellesos del bisbat escindit de Roda davant dels reis de Navarra la que obligaria a disposar d'un instrument inqüestionable davant dels jutges. Es guanyà en 1040, durant el regnat del rei Ramir (DACSU-525). De totes maneres, la validesa de la falsificació ja fou constatada en 1024 en un judici entre

el bisbe Ermengol i l'abat Durand d'Elins (DACSU-390). Per a crear el context històric del segle IX (bisbe Sisebut i comte Sonifred) els falsificadors es valgueren d'una donació del comte a Santa Maria de la Seu l'any 840 (DACSU-10), copiant-ne fins i tot alguna part (Benet 1983, p.142). El problema d'aquesta hipòtesi radica en el fet que l'acta consigna els noms de les parròquies en llatí, propi dels segles IX i primera meitat del X i no en llengua vulgar, propi "*d'un estadi lingüístic més avançat*" (Baraut 1984-1985 p.523) com seria el cas que fos redactada a principis del segle XI.

Simultàniament, C. Baraut (1984-1985) analitzà en profunditat la data de consagració avançant-la fins als voltants del 860. Segons aquest autor, la base documental de què es serví l'escrivà eren els preceptes atorgats a la Seu en el 835 (DACSU-5) i en el 860 (DACSU-20), tot mostrant els paral·lismes entre aquests documents i l'acta. Igualment Baraut exposà que la mateixa acta serví com a base en la redacció de la butlla concedida a la Seu l'any 951 (DACSU-123; C.Baraut 1984-1985, p.522). Altres proves que aporta per a situar l'acta dins la segona meitat del segle IX són: l'escriptura, que és de transició entre la visigòtica i la minúscula carolina (id. p.524), la no aparició en l'acta del castell de Sanaüja, conquerit, al seu parer, en la primera meitat del segle X (id. p. 522) i, finalment, observa que els noms de lloc són encara llatins o llatinitzats, circumstància pròpia dels documents dels segles IX i primera meitat del X (id. p. 523). La finalitat per la qual fou redactat el document també cal cercar-la, segons el mateix autor, en les reivindicacions de la Seu sobre l'escindit bisbat de Roda, però avançant aquests fets a l'època del bisbe il·legítim Esclua (anys 885-892; id., p.524).

El darrer estudi sobre l'acta de dotació correspon a M. Riu (1992), el qual es desmarca dels seus plantejaments anteriors (1960 i 1970). L'autor afirma ara que l'acta de dotació "*cal considera-la una falsificació de la segona part del segle X o del començament del segle XI, possiblement relacionada amb el judici de Ponts*" (M. Riu, 1992, p. 315). Per a arribar a aquesta conclusió, relaciona l'acta de dotació amb el capbreu de censos i serveis del bisbat d'Urgell (DACSU-8), ja que ell suposa que són documents que van interrelacionats. El problema rau en el fet que s'ha basat en un altre document fals, com ho és l'esmentat capbreu, el qual no podia estar redactat abans del 1050, com ja exposà C. Baraut en 1984-1985 (p.520, n.20), basant-se en el fet que algunes de les parròquies esmentades no foren conquerides fins aleshores. Així doncs, l'acta de dotació i el capbreu de censos i serveis són dos documents que no tenen cap relació directa entre ells. No podem pensar, per tant, que l'acta hagi estat falsificada amb motiu del plet entre el bisbe Ermengol i l'abat Durand d'Elins sobre el domini de la parròquia de Curtiuda, com suposa M. Riu.

Aquests han estat, doncs, els estudis que fins ara han tractat la falsedat de l'acta de dotació i sobre els motius que hagué de tenir la Seu per a redactar-

lo. Avui en dia ja no es pensa en un simple error de l'escrivà, gravíssim donada la magnitud del document, com suposava Mn. Pujol, sinó que es parla obertament d'un pergamí fals i que, per tant, amaga una intencionalitat de fer creure quelcom que no és. Si aquests autors han encertat a l'hora de qualificar la falsedat del text, pensem que no ho han fet, però, a l'hora de triar els arguments per a ubicar la seva redacció.

Els motius de la falsificació: replantejament del problema

Fins aquí hom ha exposat quina ha estat l'evolució que hi ha hagut en el coneixement de l'acta de consagració. Des del nostre punt de vista, l'avenç més important ha estat admetre definitivament que es tracta d'un document fals, la qual cosa fa que sigui necessari cercar la data el més aproximada possible a la de la seva veritable redacció i investigar sobre quines haurien estat les causes més probables per a la seva falsificació.

De les tres datacions formulades fins aleshores, hem vist que dues no són possibles, per estar basades en documents falsos, cas de M. Riu, o per plantejar una data excessivament endarrerida partint de criteris discutibles, com ara el fet de suposar que el document no es féu servir fins a 1040, tot i que devia haver estat redactat anys enrere, entre 1018 i 1024, i posat a prova en altres "plets menors", com suposa Benet (1983 p. 140), ja que és difícil pensar en una premeditació a tan llarg termini.

Per la seva part, l'anàlisi de C. Baraut, un cop acceptada la falsificació, cerca quines han estat les fonts que han permès la confecció del document. Com ja s'ha dit, l'arxiu urgellès comptava amb els preceptes carolingis del 835 i del 860, com també amb la donació del comte Sonifred a Santa Maria, de 840, tres documents amb el suficient pes per a poder crear el marc històric adient i per a poder justificar d'una manera ferma tots els territoris i censos que dins de l'acta s'esmenten. De la mateixa manera, Baraut pensa també que l'acta serví com a model en l'elaboració de la suposada butlla concedida a la Seu pel papa Agapet II arran del possible viatge a Roma del bisbe Guisad II d'Urgell i del comte Sonifred de Cerdanya (Abadal, 1958 p.316), establint-hi els paral·lelismes que hi ha entre ambdós documents.

Es aquí on pensem que comencen els problemes en la interpretació donada per aquest autor, ja que hi ha detalls que fan difícil poder pensar que la butlla sigui filla de l'acta de consagració, ja que tampoc no pensem que la butlla sigui un document original degut, bàsicament, als problemes de datació que presenta. Bàsicament en l'article de Baraut hi ha tres coses que han de ser aclarides: a) l'autenticitat o no de la butlla del 951 per a la Seu; b) el viatge de Guisad amb Sonifred a Roma; i c) l'esment de Santa Maria de Tremp. A partir de tot això podrem establir una nova datació de l'acta.

Tenim la butlla d'Agapet II (DACSU-123), de la qual sols es conserva una còpia del segle XII i una altra del segle XIII: aquestes còpies porten la data "*ex presenti anno incarnationis Domini nostri Ihesu Xpisti .DCCCCmo .XLmo .Ilo., decima indiccione*" (Baraut 1984-1985 ap.3), l'edició de MH que va corregir per l'any DCCCCLI (ap.88). El mateix Baraut data el regest del document del "desembre (951)". Com podem veure, hi ha tres possibles dates per a un mateix document: segons el text tenim el 943, si seguim els anys de l'Encarnació; si seguim la indicció, pot tractar-se del 952 (A. Cappelli; 1969 p. 247 i 248); Pere de Marca, 951, i Baraut que, tot i que entre parèntesis, també tria el <951>. Massa dates per a un document com aquest, la manca d'original d'entrada del qual fa sospitar de la seva autenticitat, sobretot quan trobem una diferència de nou anys entre les dues dates donades en el text, 943-952. També resultà curiós que sigui la data registrada per P. de Marca la que s'hagi pres com a vàlida.

Dins el mateix argument que tracta de demostrar que la butlla prové en part de l'acta de consagració, l'autor posa l'exemple del castell de Sanaüja, mencionat a la butlla i no a l'acta, que suposa conquerit en la primera meitat del segle X i, per tant, anterior al 951, la qual cosa no pensem gaire factible tenint en compte que la primera menció de Sanaüja correspon a l'any 1001 (DACSU-271), raonaments que portarien a pensar que més que a principis de segle aquesta conquesta del "*castrum Sanaugia*" correspondria a la segona meitat del segle X. Sabem que el comte Borrell de Barcelona-Osona-Girona-Urgell va mantenir durant els primers anys del seu govern la pau iniciada per son pare Sunyer amb el califa de Còrdova, les darreres manifestacions de la qual són les ambaixades dels anys 971 i 974, a partir de les quals es veu trencada la treva (R. Martí 1992, p.29). Es només a partir de llavors, entre el 970 i el 1010, que es detecta un nou avenç de la frontera fins a Ponts, al Segre, i fins a Llimiana, la Noguera Pallaresa, tot incloent altres emplaçaments extrems com ara Isona, Sanaüja i Guissona.

Tot això ens porta a pensar que l'acta de consagració fou redactada just abans d'aquestes conquestes, ja que cap dels llocs citats no apareixen en el text i que, per tant, la falsificació no pot ser posterior als volts del 970. Aquesta nova datació "ante quem" només presenta un petit inconvenient: l'acta de dotació de la Seu esmenta el lloc de Tremp, pròxim a Llimiana, tot i que la següent menció documental que disposem d'aquesta parròquia correspon al 1079 (DACSU-933).

El viatge de Guisad II a Roma el 951 és més que dubtós tal com el proposà R.d'Abadal: segons aquest autor, el comte Sunifred de Cerdanya hauria organitzat una comitiva que pel Nadal d'aquest any seria a Roma, on haurien participat el bisbe Guisad d'Urgell i els pròcers Tassi i Sal.la, en representació de les noves fundacions monàstiques de Sant Pere de Rodes i de Sant Benet de Bages respectivament (1958, p.316); a més, el mateix autor també apunta

la possibilitat que els abats de Ripoll i de la Grassa haguessin estat presents a la comitiva (Id. p.296). De tots aquests presumptes participants només hi ha indicis seriosos per a pensar que Tassi hagi estat present a Roma. En tots els altres casos, R.d'Abadal no aporta proves fiables al respecte. En última instància, la falsedat de la butlla citada per la Seu d'Urgell només podria ser demostrada per un especialista en diplomàtica pontifícia, més enllà dels nostres arguments exposats.

El suposat viatge a Roma hauria de donar a entendre també l'existència d'unes bones relacions entre el bisbe urgellès, aliat del comte de Barcelona, i el comte de Cerdanya, circumstància més que dubtosa arran dels enfrontaments el 943 entre el comte de Barcelona i el de Cerdanya, que ocasionaren la mort a Ermengol, fill del comte Sunyer de Barcelona, dins la Cerdanya: "*Ermengaudus vero frater eius (Borrelli) apud Baltargam bello interfectus sine filio obiit*" (GCB p.6; MH aps. 80-81). La resta de la documentació va en el mateix sentit: sols trobem en les fonts escrites dos documents on apareguin Guisad II i Sonifred de Cerdanya actuant junts: l'any 961 (DACSU-143) a la vila d'All, en un judici i en la donació que fan els comtes Oliba i Sonifred al monestir de Sant Llorenç de Morunys (DACSU-143). De totes maneres, aquest segon document és més que probable que sigui també fals, ja que hi tornen a haver tres possibles datacions: 964, segons Baraut; 967, segons Villanueva (1821, ap. 18) i 947 a Villanueva (1821, ap. 18, n. a). Per contra, les relacions amb el comte Borrell de Barcelona-Osona-Girona-Urgell semblen molt més estretes. Trobem aquest comte juntament amb el bisbe l'any 952 (DACSU-124) en la consagració de l'església de Sant Feliu i Sant Martí de Ciutat; l'any 955 (DACSU-127) el mateix comte fa donació d'un alou a Santa Maria de la Seu i, finalment, l'any 960 (DACSU-139), en la segona fundació de Sant Pere de Grau d'Escales, a la Vall de Lord.

L'acta de dotació de la Seu és, per ella mateixa, una relació exhaustiva de totes les parròquies del bisbat, les quals apareixen ordenades dins els comtats a què corresponen. Sols, però, són esmentades les dels comtats d'Urgell, Cerdanya, Berga i l'Alt Pallars. De Pallars Jussà, Ribagorça i Gestain sols apareixen els monestirs de Taverna i Alaó i la vila de Tremp. Nosaltres pensem que el principal objectiu d'aquest document era la de delimitar el domini del bisbat d'Urgell, deixant clar, al mateix temps, els censos que havia de cobrar. Pels límits que dóna, aquest document ha de ser anterior al trencament de la treva amb el califat de Còrdova i l'avenç cristià en la línia de Ponts i Limiana. Si s'hagués redactat en una data posterior al 970, com proposen Benet i Riu, també apareixerien anotades totes les parròquies conquerides després d'aquest període.

L'esment de Tremp, com a lloc més al sud, creiem que és important per tal de cercar el moment de la datació de l'acta. La seva primera referència documental correspon a l'any 1079 amb motiu de la dotació de l'església

parroquial pel comte de Pallars. Aquesta data pensem que no ens permet tampoc donar cap pista respecte a la conquesta de la Conca de Tremp, però sí que ens hi podem apropar molt cercant les primeres mencions documentals de llocs propers a Tremp, com ara Abella de la Conca, que apareix en el 1048 (DACSU-622) "*in villa que vocant Abella*"; Isona, però, ja apareix en el 973 (MH-doc. 114, *in extremas ultimas finium marchas in loco vocitato castrum Lordano vol in civitate Ysauna, quae est destructa a sarracenis*) i Llimiana en el 982 (CC-II, p.243; "*alius iudex Fedacho qui est in castro Liminiana*). Isona a uns deu quilòmetres de Tremp apareix ubicada, com esmenta el text, a finals del segle X en un dels territoris més allunyats dels comtats.

Més difícil d'establir serà la finalitat per la qual fou redactada, ja que enlloc no apareix i les seves mencions explícites són tardanes i ben segur que tant en el 1024 a Ponts com en el 1040 en el conflicte amb el rei Ramir ja deuria ser un document ben conegut per a tothom.

Nosaltres pensem que més que les reivindicacions de Pallars i Ribagorça, el seu objectiu aniria encaminat a refermar el patrimoni de la Seu respecte a tensions dins el seu mateix domini, que farien necessari tenir un document que fos inqüestionable davant els judicis que es poguessin ocasionar, (la mateixa meticulositat en què fou redactat així ens ho fa veure).

A favor d'aquesta proposta disposem de les tensions que comportà l'ocupació comtal de la Vall de Lord, que ja motivà haver de redactar un capbreu de parròquies vers la segona meitat del segle X (DACSU-199). També hi hagueren conflictes amb Ermengauda, comtessa de Cerdanya, per l'apropiació dels censos de les parròquies del Berguedà i de la Cerdanya l'any 991 (DACSU-224 i 225), i que acabà amb l'excomunió de tots els habitants d'ambdós comtats.

Inestabilitats que s'ampliarien si sortíssim dels límits del bisbat d'Urgell, posant per exemple les disputes al bisbat d'Osona arran de la creació allí d'un arquebisbat (R. Ordeig, 1981, p. 105 a 109).

Conclusions

Aquests han estat els arguments que ens han portat a la revisió dels estudis sobre la datació i finalitat de l'acta de la Seu d'Urgell. Dintre el fet que es tracta d'una falsificació, el document ha d'estar redactat en una època determinada, que nosaltres situem en del període de treva amb al-Andalus, entre el 940 i el 975, partint dels límits geogràfics que apareixen, la qual cosa ens porta a afirmar que si hagués estat falsificat a partir d'aquella data també inclouria les noves conquestes que s'anirien realitzant. Per la seva part, tampoc no creiem possible en una datació anterior al 940, a causa del fet que els argu-

ments en què es basa són de dubtosa fiabilitat.

El document s'hauria de relacionar amb les disputes comtals i eclesiàstiques que tingueren lloc durant la segona meitat del segle X i que afectaren tots els comtats i bisbats de la Marca i en l'acta de dotació, basant-se en la seva suposada antiguitat, jugaria el paper de garant dels interessos i dominis de la mitra d'Urgell, aspecte aquest que quedarà demostrat quan, anys després, es tingui constància de la seva utilització.

Referències bibliogràfiques

R. d'Abadal: 1958

Els primers comtes catalans, ed. Vicens-Vives, Barcelona.

C. Baraut: 1984-1985.

"La data de l'acta de consagració de la catedral carolíngia de la Seu d'Urgell", *Urgellia*, 7, pp. 515-529.

A. Benet i Clarà: 1983

"L'acta de consagració de l'església de la Seu d'Urgell. Un document fals" *Quaderns d'estudis medievals*", any IV, vol. 2, núm. 13, pp.137-142.

A. Cappelli: 1969

Cronologia. Cronografia e Calendario Perpetuo. U. Hoepli, Milano.

CC

R. d'Abadal: *Catalunya Carolíngia-II. Els diplomes carolingis a Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1926-1950.

DACSU

C. Baraut "Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell, segles IX-XII", *Urgellia*, 1, 1978.

"Els documents dels segles IX-X de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell" *Urgellia*, 2,1979, pp. 7-145; " (id.) ... dels anys 981- 1010", *Urgellia*, 3, 1980, pp. 7-166; etc.

R. Martí: 1992

"Una xarxa de castells original", *Catalunya Romànica*, vol XIX, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pp. 28-35.

R. Ordeig: 1981

Els orígens històrics de Vic, Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic.

P. Pujol: 1917

"L'acte de consagració i dotació de la catedral d'Urgell, de l'any 819 o 839"
Estudis Romànics pp.92-111.

M. Riu: 1970

"Hipòtesis a l'entorn dels orígens del feudalisme a Catalunya" Conferència pronunciada a la S.C.E.H.

M.Riu: 1992

"La consagració del 819: problemes sobre la seva autenticitat", *Catalunya Romànica*, vol. VI, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, pp. 315-317.

VL

Jaime Villanueva: *Viage Literario a las iglesias de España*, vol. X, València, 1821.